

Крук М. (г. Брэст, БрДТУ)

ХРЫСЦІЯНСКІЯ ТРАДЫЦЫІ НА БЕРАСЦЕЙШЧЫНЕ: СВЯТКАВАННЕ ВЯЛІКДНЯ

Заўвага: асобныя выразы пададзены ў палескім вымаўленні.

Ніводнага з гадавых святаў беларус не чакае з такім нецярпеннем і не святкуе так радасна, як свята Гаподняга Уваскрэснення.

Вялікдзень адрозніваецца ад іншых святаў і выклікае да сябе большую пашану, бо час, на які ён прыпадае, – час агульнага ўваскрашэння – вясна. Яйка здаўна ўспрымаецца як сімвал жыцця. Яйка, якім у даўнія часы дахрысціянскія народы трыумфальна віталі ўздых абуджанай з халоднага сну прыроды, а персы алявалі ў свяшчэнных спевах і адлігае з золата з вялікай пашанай захоўвалі ў святыні.

Велікодны настрой сярод беларусаў адчуваецца ў нейкай ступені ўжо ў *Пальмавую нядзелю* (Вербная нядзеля) падчас асвячэння маладых галінак ці дубчыкаў вярбы. І пасля выхаду з царквы адбываецца жартаўлівае ўзаемнае хвастанне свячонай вярбой з прыгаворам:

Не я б'ю, вярба б'е;

За тыдзень Вялікдзень.

Будзь здароў, як вада,

Будзь багат, як зямля.

Галінкамі свячонай вярбы часова аздабляюць абразы, а потым утыкаюць на могілках пасля абеду ў той самы дзень альбо пяты. У дзень святога Юр'я свячоная вярба служыць пры выгане жывелы першы раз на пашу, што павінна захоўваць яе ад ваўкоў і хваробаў, а ў Святаянскую ноч вярбу памяшчаюць над дзвярыма хлява, каб бараніла кароў ад чараўніц.

На працягу наступных дзён Вялікага тыдня, ці па-руску Страсной нядзелі, таксама адчуваецца святочная атмасфера, але і стрыманасць у выяўленні пачуццяў, паводзінах. Стрыманасць – гэта ўшанаванне беларусам пакутаў Госпада, што можна добра бачыць па тым, як веруючы трымае сябе падчас вынасу Хрыстовых *штаў** (выносяць плашчаніцу), на малебнах. Хлеб і вада, у

вельмі абмежаванай колькасці ў пятніцу і суботу, для асобаў цяплялівых і стойкіх на голад з'яўляюцца адзінай ежай у гэты час. Захаваўне шчырага посту ў апошні тыдзень перад Уваскрэсеннем Гасподнім абавязковае, як у першы пасля запусаў, але тады яго з пакаяннем тракуюць як пакуту, а ў перадсвяточным настроі ен набывае характар ахвяры. Толькі Вялікі чацвер (Чысты чэцвер) выпадае з гэтага суролага правіла. У гэты дзень старыя людзі нічога не ядуць аж да заходу сонца і толькі на змярканні сядваюць вячэраць; астанняя вечэра складаецца са свежай рыбы, што ў іншыя дні першага і апошняга тыдняў было б яго парушэннем.

Стварэнню панавальнага ў гэты час настрою садзейнічаюць праводзімыя ўсюды работы, асабліва ў жаночай сферы, якім кожная гаспадыня аддаецца цалкам і траціць часу на іх больш, чым патрэбна, у перакананні, што таго патрабуе нахадзячая ўрачыстасць. Таму першыя тры дні прысяваюцца навадзенню парадку ў хаце, запусчаныя за паўгода, што ўключае бяленне столі і сценаў, шараванне і мыцце драўлянай мэблі, як і генеральнае мыцце бялізны, сушэнне яе і качанне, а таксама шматлікія іншыя драбнейшыя чыненні. Роля мужчын у такой працы дапаможная, эпизыдычная, у асноўным яны кешкаюцца ва ўласнай гаспадарцы, якая таксама патрабуе перадсвяточнага парадкавання. Як толькі сям'я, дзякуючы агульнай працы знадворку і знутры, набудзе святочны выгляд, тады гаспадыня рыхтуе на свячонае. У залежнасці ад заможнасці гаспадаркі выпякаюць пірагі, булкі з макам. Запякаюць свініну, а таксама вырабы з яе і парсят, гатуюць у гліняным посудзе свежы сыр з медам (паска).

Вялікая субота – самы ўрачысты дзень з усяго тыдня. Завецца «Красная субота» таму, што ў гэты дзень усе прыгатаванні да свята заканчваюцца фарбаваннем як.

Беларус, верны традыцыі продкаў, лічыць галоўным колерам велікодных як чырвоны і жоўты. Ен тлумачыць гэта тым, што калісьці ў хвіліну Уваскрэсення Хрыстова ўсе яйкі на свеце цудам набылі два колеры: першы на ўспамін пра Яго разлітую кроў, другі – у гонар сонца, што свяціла падчас Яго пакутаў.

На Беларусі яйка адыгрывае найважнейшую ролю падчас велікодных святаў, а колеры крашанак дакладна асацыіруюцца з уяўленнем пра яскравае сонечнае святло.

Апошнія перадсвяточныя прыгатаванні ў Вялікую суботу – дэталі канчатковага парадкавання ў хаце: аздабляюцца абразы барвінкам і ягаднікам брусніц, уторкваюць іх паміж прадуктамі, прыгатаванымі на свячонае, і нават у шчыліны сценаў. Клопаты пры розных дробязях цягнуцца дапазна, а найчасцей аж да таго часу, калі зазвоняць на Усяночную, што звычайна бывае за гадзіну перад світаннем. Тады з палаючымі смаялкамі ідуць у царкву, несучы ў кашолках загадзя складзенае велікоднае для асвячэння: пірог, сыр, свініну ці кілбасу, парасё і яйкі ў адвольнай колькасці, частка якіх павінна мець патрэсканыя шкарлупкі, каб свячоная вада магла трапіць у сярэдзіну; у некаторых мясцовасцях асвячаюць соль і гарэлку.

Пасля набажэнства ў царкве, асветленай больш ярка, чым звычайна, часцей ужо на святніні парэфіяне разыходзяцца па хатах. Яны вітаюцца трохкратным «Хрыстос воскрэсе!», пачуўшы ў адказ «Во ісціну воскрэсе!», цалуюцца трохкратна і абменьваюцца крашанкамі. Гэта завецца хрыстосаваннем. Звычай, як сведчаць праваслаўныя храністы, пачала Марыя Магдаліна, даруючы Тыберыю крашанку з вітаннем «Surgetis Dominus!». Пра гэты звычай гаварылі Ян Златавуст, Фоцій і іншыя, руслівым абаронцам яго быў кіеўскі мітрапаліт Петр Магіла. Гэты звычай захаваўся ва ўсіх славян усходняга абраду і сярод уніятаў.

Потым пад страляніну, што разлягаецца паблізу царквы, адчыняюць кашолкі з велікодным, пастаўленыя ў царкве ці на дзядзіны, што бывае ў вялікіх весках; тады поп, ідучы павольным крокам, густа пакрапляе ўсе свячонай вадой і, атрымаўшы даніну, адыходзіць, а кожны хапае сваю кашолку і спяшаецца дадому як толькі можа, бо чым хутчэй удасца яму паспець дахаты, тым будзе шчаслівейшы на працягу ўсяго года.

Вярнуўшыся з царквы, стомленыя бяссоннем і згаладалыя за два папярэднія дні, людзі адмаўляюцца ад адпачынку, прызнаючы першынство позваў пустых страннікаў. Сярод свячонага на стала ставяць *гарнушак* са збожжам, прызначаным на насенне, з закапанай у ім свячонай крашанкай, якая павінна надаць яму сілу плоднасці, і пасля кароткай прагэдуры надзялення свячонаым яйкам з неадменным цалаваннем і прамавленнем «Хрыстос воскрэс!» пачынаюць есці і выпіваюць па чарцы гарэлкі, што называецца «разгаўляцца». Стрыманыя, заспакоіўшы голад, ідучы спачываць на некалькі гадзін, а пазбаўленыя гэтай станочай якасці ідуць да суседзяў-аднадумцаў, дзе дабіраюць да нормы, што не ўхваляецца большасцю, бо хадзіць у госці ў першы дзень Вялікадня няма звычаю.

Маладзё ладзіць розныя гульні, з якіх найбольш любімая і папулярная – велікодная гульня ў біткі. Адзін трымае яйка ўгору наском, а яго партнёр таксама наском б'е зверху. Той, чыё яйка не разбілася, кажа «Верні другім канцом!», у які б'е таксама наском. Цалкам разбітае яйка пераходзіць да пераможцы.

З многіх велікодных увесяленняў, традыцыйных і імправізацыйных, найбольш пашыраны карагоды са святочнымі і менавіта веснавымі песнямі, а таксама калыска, сезон якой доўжыцца аж да святога Пятра ўключна.

Сярод старых першы святочны дзень праходзіць санліва, бо арганізм, некалькі знясілены доўгім шчырым пастом, лягчэй паддаецца стомленасці не толькі з-за празмернасці мясных страваў і алкаголю, але і пры мерным іх спажыванні. «Чалавек галодны нікуды не годны, а як наесца, то ні з месца», кажа прымаўка.

Толькі на другі дзень святочны настрой пачынае выяўляцца ва ўсёй паўнаце, асабліва тады, калі дзень выдасца сонечны, што дазваляе жыхарам грамадою выйсці на вуліцу ў сціплых, але святочных уборах. Маладыя людзі з жонкамі ідуць у адведзіны да старых, бяднейшыя да багацейшых, несучы падарункі ў выглядзе дзясятка крашанак і пірага альбо толькі адных крашанак ад найменшай колькасці да дзясці штук. Увайшоўшы ў хату, вітаюцца па-велікоднаму, і гэтае прывітанне гучыць пры кожнай сустрэчы аж да праводнай нядзелі. Дадому вяртаюцца пачаставанымі (чым хата багата) і чакаюць візиту ў адказ, які адбудзецца назаўтра ці ў той самы дзень вечарам. Хто ісці з візітам у адказ не можа ці не хоча, той, адыходзячы, гасцям дае столькі крашанак, колькі атрымаў ад іх, вызваляючыся такім спосабам ад абавязку ўзаемных адведзінаў, бо ўсемагутная крашанка ў гэтым яго выручае.

Ад самага ранку хлопцы, якіх у гэтым выпадку завуць «валачобнікамі», ходзяць гуртам ад хаты да хаты, спяваючы велікодныя песні:

Дабрыдзень вам, слаўныя хадзяіны,

Хрыстос васкрэс Сын Божы!

Калі сьпіце, на здароўе сьпіце,

А як не сьпіце, то гаварыце.

І г.д., за што атрымліваюць свячоныя стравы, найболей крашанкі. Назбіраўшы даволі ўсялякіх прысмакаў, ладзяць так званае *ігрышча* – забаву з музыкай супольна з тымі, што зарабляюць грошы, калышучы дзяўчат.

На працягу трох першых дзён моладзь носіць поўныя пазухі крашанак, выйграных ці прыгатаваных да гульні, а ўсе старэйшыя маюць іх па некалькі ў кішэнях дзеля абмену са спатканым першы раз на свяце знаёмым альбо жабраком.

У чацвер на пяты дзень святаў прыпадае Вялікдзень памерлых (Наўскі вялікдзень), што ў многіх мясцовасцях адзначаюць у аўторак пасля праводнай нядзелі як Радаўніцу; урачыстасць адбываецца на могілках з удзелам папа ці жабракоў, што ўмеюць спяваць і маліцца за душы памерлых.